TÜRK KÜLTÜRÜ ARAŞTIRMALARI

Prof. Dr. Şükrü ELÇİN'e
ARMAĞAN

Yıl XXIX/1-2 1991

ANKARA
1993

SEKSEN YILLIK TARİH: ŞÜKRÜ ELÇİN HOCA

Hacettepe Üniversitesi'nde, Sosyal ve İdarî Bilimler Fakültesi bünyesinde, bir Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü kuran, geliştiren; halk edebiyatı ve halk bilimi araştırmaları ile meşhur olan; lisans, yüksek lisans, doktora dersleri veren tezler yöneten; on yıl başkanlık ettiği, rektörlüğe bağlı Türk Dili dersleri programını yürütmek üzere en yetenekli ve başarılı gençleri toplayıp onlara imkân veren; yirmi yıldır Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü'ne başkanlık eden Hocam, hocaların hocası Profesör Şükrü Elçin'in hayatının ana çizgilerini yazmaya çalışacağım.

Murat oğlu Şükrü, 23 Eylül 1328'de Florina'da doğmuştur. Bu tarih 6 Kasım 1912'ye tekabül eder. Atatürk, Yahya Kemal, Ahmet Haşim, Florinalı Nazım, Arif Nihad Asya gibi şahsiyetlerle beraber seksen yıllık bir tarih olan Murat oğlu Şükrü de, evlâd-ı fatihandandır.

Florina, halen Yunanistan'ın Yugoslavya sınırına yakın bir kasabadır. Bugünkü nüfusu 20.000'dir. Makedonya'nın Yunanistan'da kalan kısmına ait bir şehir olan Florina, 1820'lere kadar Türkler'in nüfusun üçte ikisini oluşturduğu bir kasabaydı. Manastır vilayet ve sancağına bağlı Florina, Balkan Harbi sonunda Yunanistan'ın eline geçmiştir. Mümbit topraklara sahip olan Florina, Bulgarların iştihasını kabarttığından, 1916 Ağustosu'nda Bulgarlar tarafından işgal edildi. Çapulculuk ve katliam yaklaşık kırk gün sürdü; Eylül sonunda Fransız generalin başkanlığındaki Yunan-Fransız-İtalyan Müttefik kuvvetleri, Bulgarları Tuna'nın doğusuna atıp, şehri Yunanlılara verdi. İstilalar, harbler...

Rum, Bulgar, Makedon, Arnavut ve Türk nüfus arasındaki bitmeyen gerilime rağmen, şehrin umumî manzarası 1912'ye kadar, herhangi bir Müslüman Türk şehri özellikleri taşıyordu.

Balkanlara ve Doğu Avrupa'ya yerleşen, bir kısmı zamanla dillerini ve dinlerini kaybeden, bir kısmı şehid edilen, bir kısmı Anadolu'ya gelirken yollarda hastalıktan, yoksulluktan ölen, 1901-1927 yılları arasında göç dalgaları halinde Türkiye'ye muhacir veya mübâdil olarak gelen evlâd-ı fâtihân, çeşitli zamanlarda, Anadolu'dan gönderilmişlerdir.

Murat oğlu Şükrü'nün dedelerinin dedeleri, Anadolu Oğuzlarındandır: Baba tarafından Germiyan/Kütahya'dan gelip timar sahi-

bi olarak Florina'ya yerleşen, asker kökenli Çelenoğlu veya Çelenkoğlu ailesindendir. Annesi tarafından ise, Konya/Karaman'dan Selanik ve Manastır'ın alınmasına katılanlardan Rumeli'ye geçip yerleşen askerlerden Küçük Hâfız Bey sülâlesindendir.

Babası Murat Bey, annesi Ayşe Hanım'dır.

Şükrü Elçin'in babası Balkan'lardaki uyanışta büyük roller oynamış olan İttihad ve Terakki Cemiyeti'ne girmiş, Florina şubesinin kurucuları arasında bulunmuştur.

Rüştiye tahsili yapmış olan, topraklarının geliri, ailesine yeten Murat Bey'in beş çocuğu olmuşsa da, ilk ikisi Florina'dayken ölmüştür.

Evlâd-ı fâtihân'dan Murat oğlu Şükrü, *Türk konakları* denilen, Orta ve Doğu Avrupa'daki sivil mimâriye Müslüman Türk damgasını vuran evlerden birinde doğdu. Konaklardan her biri, gerek mimarisi gerek tezyinatı ile, mahremiyetin, millî benlik ve millî kimliğin kaleleri gibidir.

> *"Hatırlayabildiğim kadarıyla yemyeşil bir kasabaydı. Türklerin geniş, mümbit arazîleri vardı. Bizim de bir çiftliğimiz vardı. O çiftlikte Bulgarlar, Rumlar kirâcı ve işçi olarak çalışırlardı. Tabiatıyle dedelerimin kılıç hakkı ile kahramanlıkla kazandığı bu büyük arâziyi, çiftlik işlerini babam tek başına yönetirdi."*

Florina'daki Türkler, konaklarıyla, konakların içindeki savunma mekanizmalarıyla kendilerini korudular.

Rumeli'deki Türk asırlarının, namus kal'esi, milliyet ve din kalesi gibi duran bu konaklarla ilgili soluk hâtıralar ve soluk resimlerden arta kalanları düşündüm önce... Onların bir kısmını Bulgarlar, bir kısmını Yunanlılar bir kısmını Enver Hoca rejimi yıkmıştı. Kalanları ise iki yıldır, sırplar yok ediyor.

> *"Müslüman mahalleleri yekpâre vücut gibiydi. Aynı mahallenin insanları sokağa çıkmadan, birbirlerinin bahçelerinden geçmek suretiyle birbirlerinin evlerine gidebilirlerdi. O konakların meydana getirdiği mahellenin içinde Rum, Ermeni, Yahudi yoktu. Âdetleriyle an'aneleriyle müslüman bir Türk havası eserdi. Ben bu hava içinde çocukluğumu yaşadım."*

Millî benlik ve kimlik uyanışı, Balkanları, Makedonya'yı ve Kuzey Doğu Avrupa'yı sarmaya başlar. Kilise destekli Rum veya Bulgar çeteciler evlâd-ı fâtihanı yerinden atmak üzere katliama başlarlar. Türklerden bir kısmı mallarını satarak İstanbul'a, Kırklareli, Edirne ve Bursa'ya yerleşirler.

"Babamın üvey kardeşi 1890'lı yıllarda İstanbul'a gitmiş, askerî mektebe girmiş, jandarma zâbiti olmuş, Ayvalık'ta vazife görmüş. Edremit'e bağlı Havran köyünden evlenmiş. Ayvalık o zaman bir Rum kasabası, kaymakam, müfti, jandarma zâbiti, bekçiler ve bir manga asker Türk... Diğer memurlar ailelerini Ramazan ayında Edremit'ten getirirler, sonra Havran'a dönerlermiş. Biz amcamızı Türkiye'ye göz ettikten sonra aradık, maalesef vefat etmişti. Aile halkıyla tanıştık. Şimdi büyük bir kasaba olan Havran'da akrabalarlımız var."

Bir kısmı öğrenim için, bir kısmı Balkan bozgununda gelen, konakları bir bir yakılan Türk ailelerinin Rum ve Bulgar çetecilerden çektiklerinin, bir kaç dehşet tablosu Ömer Seyfeddin'in hikâyelerine yansımıştır. *Beyaz Lâle* hikâyesinde anlatılan vahşeti, *Bomba* hikayesindeki dehşet tablosunun Çelenkli/Çelenkoğlu ailesi de yaşar.

"Büyük dedelerimizden biri olan Talha Bey'i Bulgar çeteciler dağa kaldırmışlar. Aile halkı beş bin altını tedârik edip bir mağaraya bırakmışlar. Bulgar eşkiyası memnun olmamış, o gece kulaklarını dibinden kesmişler. O gecelerden birinde Bulgar eşkiyası içki içmiş, sarhoş olmuşlar. Amcamızın ayakları ve bilekleri bağlıymış, bir çam ağacının dibindeki keskin bir kayaya bileklerindeki ipi sürterek kurtulmuş. Ormanlarda on onbeş gün gezmiş. Bu kulakları kesilen dedemiz, ölünceye kadar başına türban sarmış, câmiye öyle gitmiş. Talha Bey hadisesinden sonra dedelerimiz başka emniyet tedbirleri almışlar. Geceleri konağın dış kapısı akşam ezânında kapanıyormuş. İç avludan asıl konağa girilen dış kapısı kilitleniyormuş. Konağın yukarıya haremlik ve selamlık kısımlarına girişi temin eden merdivenlerin bittiği yerde bir kapak vardı - Anadolu'daki konaklarda da gördüm bu merdiven üstü kapağı- o da kilitlenirmiş."

Osmanlı Devleti, Balkanlar'da direnmeye çalışmaktadır. Balkan bozgunundan sonra iddialarından vazgeçer. Evlâd-ı fâtihan, kimsesiz, çâresiz kalır. Türkçe okuma yazma yasak edilir önce, sonra da Türklerin elindeki mallar gasbedilmeye başlar.

"Evimiz çok geniş bahçeler içerisinde konak tarzında bir evdi. Babam da, onun dedeleri de o evde doğmuşlar. Çok küçük yaşımda, ilkokula gönderdiler. Fakat ilkokulda Rumca mecburiyeti konulunca babam beni okuldan aldı. Kasabamızda câmiler, tekkeler, hanlar, hamamlar medreseler vardı."

İstiklâl harbinin başlaması, Yugoslavya'daki yeni oluşumlar, Yunanlılar'ın hezîmete uğraması Balkanlardaki Türk yerleşme bölgelerindeki hayatı bütünüyle zorlaştırır.

Lozan Anlaşma'sında Yunanistan'da kalan Türklerin, Türkiye'deki Rumlar ile mübâdele edilmesini sağlayan maddeden dolayı, Çelenkoğlu sülalesi Türkiye'nin yolunu tutar. Malı, mülkü dikkate almadan, yükte haff, pahada ağır zâtı eşyaları bohçalayarak, hazırlıksız tamamlanır.

"Efendim, Selânik'e gitmek üzere trene binmiştik. Akrabamızdan Müderris Üzeyir Efendi ellerini kaldırdı. 'Son defa bakınız' bir daha dönecek değiliz. Memleketimize bir daha bakın.' dedi. Kendisi bir dua yaptı. Herkes dualar etti. Ağlaya ağlaya trene binildi. Öylece Selanik'e gittik. Bir hafta orada kaldıktan sonra, Bahr-i Cedîd vapuruyla İzmir'e geldiğimizi; İzmir'in Urla iskelesinde yüzlerce insanın vapurdan çıkar çıkmaz, yere kapandıklarını ve dualar ettiklerini çok iyi hatırlıyorum. Önce Manisa'nın Kula Kasabasına, altı ay sonra da tamamen Turgutlu'ya yerleşmiş olduk."

Annesi, kayınvalidesi, hanımı ve iki kızı ile oğlunu yine bağları olan bir çiftlik evine kavuşturan Murat Bey, önce oğlunun mektep işini halleder: Şükrü Murat, iki yıl devam edip 1927'de ilkokulu bitirir. O zaman ortaokulu Manisa'da; lise, bölgede sadece İzmir'de var. Yatılı olarak Manisa Oraokulu'nu bitiren Şükrü Murat, yine yatılı olarak İzmir Lisesi'ne kaydolunur.

"Ege bölgesinde lise yalnız İzmir'de vardı. Manisa, Aydın, Denizli, Muğla, hattâ Antalya'daki orta mektep çocukları mezun olduktan sonra İzmir'e gelirlerdi."

İzmir/Erkek Lisesi'ndeki hocaları Kuva-yı Milliye kahramanlarıydı. Esat Çınar, Necmeddin Halil onlardandır. Babası önce hukuk, sonra tıbbiyede okumasını isterse de, şahsında gençleri hoca olma aşkıyla tutuşturan, ilk şiir ve nesirlerini düzeltip Yeni Asır'da yayınlayan Esat Çınar'ın büyük etkisinde kalarak 1935 yılında İstan-

bul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümüne girer. Bu sınıf Ahmet Ateş, Mehmet Kaplan, Abdülkadir Karahan gibi meşhurların sınıfıdır. Hocalar ise Fuad Köprülü, Ali Nihad Tarlan, Reşit Rahmetî ve Caferoğlu... Son iki hoca genç... 1939 yılında mezun olunca Sivas, Denizli liselerinde edebiyat öğretmenliği yaptı.

"Ben 1941'den 1944 sonuna kadar Denizli'de kaldım. MEB'na mütemadiyen ve ağır mektuplar yazıyordum. O sıralarda, Teknik Öğretmen Okulu'nda bir Türkçe dersleri hocası, Dinsizlik propağandası, komünizm propagandası, yapıyormuş. O'nu başka bir yeri tayin etmişler. Nurullah Ataç, ben oraya geçeyim.' demiş. Teknik Müsteşar da, Hasan Ali Yücel'e 'Bizim Nurullah, dalgacıdır, kaidelere uymaz. Komünist değildir ama, velilerin şikayetini mûcip olan dinsizlik bahsinin açılmasına sebep olabilir. Denizli'de devamlı istida yazan bir adam var. Onu çağıralım.' demiş. Bir gece âni olarak telgraf geldi; 1944'ün son ayında idi sanıyorum. D.T.C. Fakültesi'nde Pertev (Naili Boratav) Bey'in yanında doktora için müracaat ettim. Yaklaşık elli senedir. Ankaralıyım."

Şükrü Elçin, doktora yapmak arzusunu belirten dilekçelerini sıkça yazdığı için, Ankara Erkek Teknik Öğretmen Okulu'na tayin edilir; 3. ilgili kanundan faydalanarak "bilgi görgü artırmak üzere" 1949 yılı onun için uğurlu bir yıldır: 1) Fuad Köprülüye takdim ettiği lisans tezi Kerem ile Aslı'yı MEB bastırır. 2) "Kitabî, Mensur, Realist İstanbul Hikâyeleri" konulu tezi kabul edilir, edebiyat doktoru olur. Fransa'ya gönderilir. İki yıl Sorbon'da Yüksek Teknikler Okulu'nda Andre Varangac'ın folklor derslerini takip etmiş, bu arada da Bibliothék Nationale'deki yazmaları fişlemiş, notlar almıştır.

Döndüğünde, MEB merkez teşkilatında şube müdürü yapılmak istenen Şükrü Hoca, öğrencilerle beraber olmak arzusunda ısrar edince geçici olarak -iki ay sürmüştür- Kız lisesine tayin olunur.

"1950'de, Kaplan da Fransa'ya gelmişti. Mehmet Kaplan'la hemen hergün kitapçı dükkanlarını dolaşırdık. Kitapçı vitrinlerinde, tanınmış eserlerin, popüler, vulgarize ve âlimane neşirleri vardı. Dikkatimizi çekti. Bu, bizde de olmalı, olabilir." derdik. Altı ay sonra Kaplan, Türkiye'ye döndü. Zamanın Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri merhuma meseleyi anlatmış. Altı ay sonra da ben döndüm. 'Türk Kültür Eserleri' adıyla Ta'lim Terbiye'ye bağlı bir büro kuruldu. O büroya beni sekreter yaptılar. İlk eserleri hazırla-

mak üzere memleketin kırk, elli tane kalbur üstü fikir ve sanat adamını topladık. Hazır eser bulunmadığından, planlamalar yaptık."

Kız lisesindeki vazifesi bu büro sebebiyle kendiliğinden sona eren Şükrü Hoca'nın, âdeta 1000 Temel Eser'e benzer bu büyük projede genel sekreterlik işi de çok sürmedi.

Maarif vekillerinin bir çoğunu gördüm, çeşitli vesilelerle tanıdım. Rahmetli Tevfik İleri'yi hürmetle yadetmek icap eder. Milli Eğitim Bakanlığı'nda ilim adamlarıyla istişâre eden, bürokratlara yol gösterebilen nâdir bakanlardan biri Tevfik Bey'dir.

Büronun ilk kitabı rahmetli Tevetoğlu'nun *Müftüoğlu Ahmed Hikmet* kitabıdır. Bu kitap çıkınca M.E.B. bünyesindeki sosyalist ve dönmeler el altından matbuata ve muhalefet partisine ihbarlar yaptılar. Matbuattaki gayri Türk ve solcular durur mu? C.H.P. de Meclis'te patırtı yaptı. İkinci eser, Necmeddin Halil (Onan)'in mukayeseli *Leyla ile Mecnun* mesnevisi idi. 'Bizim kurduğumuz hümanist kültüre karşı çıkıyorlar' diye ortalığı velveleye verdiler. Bakanlık da işten vazgeçti.

Sonra sırasıyla önce Atatürk Lisesi ve Maarif Koleji'nde, 1958 ortalarında Gazi Eğitim Enstitüsü'ne nakil...

Kaya Bilgegil başta olmak üzere arkadaşlarıyla *Gazi Eğitim* dergisini çıkardı.

Hoca'ya her sorduğumda mânaca aynı lafızca farklı cümlelerle ifade etmiştir: "Niçin geç evlendiniz?" "Bahtiyar olacağımı ve bahtiyar edeceğimi bulmak için...", "En güzel, en iyisini bulmak için..."

Kalabalıklardan, çok fazla konuşmaktan, sık sık çevre ve dost değiştirmekten hoşlanmayan bir alperen ruhu içinde vitrinsiz bir şekilde devamlı koşan, koşturan çalışan evlâd-ı fatihândan Şükrü Hoca, sonunda aradığını buldu: 1958 yılında Nebahat (Günsu) Hanımla evlendi.

Bu evlilik uğurlu geldi; Hoca, 1962'de "Anadolu Köy Orta Oyunları" konulu çalışmasıyla "edebiyat dalında doçent" ünvanı aldı.

Bu evlilikten nur topu gibi iki evlad. Hoca ve Nebahat Yenge'de çocuk sevgisi ibâdet gibidir. Benim aileyi yakından tanımaya başladığım 1974 yılından itibaren, gözüme çarpan mühim husus, çocukların bütün dünyalarını doldurmasıdır.

Kızı Dilek Elçin, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesini bitirdi. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi asistanı oldu. Asistanlığının üçüncü yılında bir kurs kazanarak Amerika'ya gitti. Dilek (Hanım)'ın Amerika'da kaldığı beş yıldan fazla zaman içinde, Hoca hiç olmazsa ayda bir, bir lokantaya, pastaneye veya Türk Kültüründeki küçük odada halvet olmamıza vesile yaratıp hasretini dile getirirdi. Her baba kızını sever; Hoca'nın Dilek'e düşkünlüğü her türlü tarif ve tasvirin üstündedir. Dilek Elçin şimdi Gazi Eğitim Fakültemizdedir.

Murat ise, Fen Fakültesi Kimya Bölümünü bitirip, aynı Fakültede asistan kalmıştır. Doktorasını yapmaktadır. Amatör sporcular arasında çekiç atma'da Murat kadar çok madalyon alan yoktur. Murat Elçin, "Yıldızlar" ve "Gençler" dallarında çekiç atma rekortmeni, Milli sporcudur.

Şükrü Hoca, 1964 yılında Hacettepe Üniversitesi Rektörü İhsan Doğramacı'nın daveti üzerine, çeşitli bölüm öğrencilerine Türkçe kompozisyon dersleri verdi.

1969 yılında profesörlüğe yükseltilen Şükrü Hoca, Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesinde Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü kurdu.

O bölüme önce Dursun Yıldırım, Güler Güven, Gönül Alpay Tekin, sonra Talat Tekin'i aldı; sonra A. Bican Ercilasun, Nevin Önberk, Bilge Ercilasun, Sadık Tural ve Abdurrahman Güzel ile bölümü genişletti. Tulga Ocak, Umay Günay, Turgut Günay, Amil Çelebioğlu ile manasıyla zengin bir kadro haline dönüşen Edebiyat Fakültesi diğer üniversiteler için de bir akademik fidelik oldu.

> *"İstiklâl Harbi sırasında Ankara tehlikeye düştüğü zaman devletin resmi evrakını katırlar üstünde Kayseri'ye kaçırmış adam. Tarih dersini millî şuur, millî hüviyet dersi haline getiren insan... İzmir'deki* ***Fikirler Mecmuası****'nın müdürü, baş yazılarını yazan adam... Dilci ve edebiyatçı... Türkçü Necip'in dostu ve takipçisi... Atatürk gelince İzmir'e, bizim mektebimize uğrar, koridorlarda Esat Bey'le kol kola dolaşırlardı. Atatürk gelince Müdür Atatürk ve Esat Bey'e 'dibek kahvesi' yaptırırdı. O güzel kokulu kahvenin zor bulunan zor hazırlanan kahvenin kokusu yayılınca, Atatürk'ün geldiğini anlar, koridorlara doluşurduk. Esat Bey'in hayatımda ve edebiyat hocalığına intisabımda çok büyük tesiri var. Sonra Hocam Fuad Köprülü, çok sevdiğim, saydığım."*

Şükrü Hoca'nın ilk yazısı *Yeni Asır Gazetesi*'nde yayınlanmış: *Vardar İncileri*, "Hazarın sahilindeki halk ne kadar Türkse, Vardar da o kadar Türk'tür." Bu mensurenin ilk cümlesi.

Şükrü Hoca'nın şiir hayatı da, ilmî hayatı da, sosyal faaliyetlere katılımı da yorulmaksızın devam ediyor.

Hoca, 1949-1950 yıllarında Fransa'da, 1970 yılında İngiltere'de 1975 yılında Avusturya'da bulundu. Bunun dışında kısa seyahatler (kongre, konferans, sempozyum) münasebetiyle Kırım'dan Doğu Türkistan'a kadar bir çok ülkeye gitti.

Bibliyografik bünyeler listesinden de anlaşılacağı üzere her yabancı ülkeden dönüşte bir yayın yapmıştır.

1982 yılında Hacettepe Üniversitesi'nden emekli oldu. Emekliliği münasebetiyle bölümde Halk Edebiyatı sahasında çalışan üç doçent U. Günay, A. Güzel, D. Yıldırım'ın yayın hazırlık sorumluluğunu aldıkları, 70. yaşını kutlamak üzere 1983 yılında "Şükrü Elçin Armağanı"nı yayınladılar.

Emeklilikten hemen sonra Rektörlüğe bağlı olarak kurulan *Türk Dili Dersleri Genel Koordinatörlüğüne* getirilen Hoca, bu bölüme hemen hepsi master ve doktora yapmış ve yapmakta olan kırka yakın genç almıştır.

Yorgunluğunu bahane ederek 1992 Martı'ndan itibaren bu resmî görevinden de ayrılan Hoca, halen Enstitü Başkanlığını, Gazi ve Hacettepe Üniversitelerindeki doktora derslerini yürütüyor.

1973 Kasım'ından başlayan Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü'nde Başkanlık görevine devam etmektedir.

1983 yılında Atatürk Yüksek Kurulu Üyeliğine getirildi. Bu görevi halen devam etmektedir.

Bir çok öğrencisi, bakan, yüksek hakim, rektör, profesör olan Şükrü Hoca, Prof.Dr. Dursun Yıldırım ile bu satırların yazarının doktora babası olmuştur.

Merhum Gemuhluoğlu'nun "evlad-ı fâtihandan bir mübarek insan", Baymirza Hayit Bey'in "Evliya Hoca", İhsan Doğramacı Hoca'nın "Gani gönüllü Hoca" dediğine bizzat şahidim. Şükrü Hoca, ilmî ve edebî şahsiyetini kabul ettirmiş bahtiyarlardan...

Müşvik, müsamahalı, samimi, dürüst, sakin ve mes'ut olmayı benliğinin ve kimliğinin bir parçası haline getiren seksen yıllık tarih Şükrü Hoca'ya, aziz babamıza sağlıklı ömürler diliyorum.

Sadık TURAL

(Paris 1951)

(Ankara 1961)